

Investigating and Analyzing the Effect of Geopolitical Indicators of Membership in Regional Treaties

**Alireza Norouzi Fard¹, Ebrahim Roumina^{2*}, Mohammad Akhbari³,
Rebaz Ghorbanejad⁴**

1. PhD Student in Political Geography, Faculty of Literature, Humanities and Social Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
2. Associate Professor of Political Geography, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.
3. Associate Professor of Political Geography, Department of Geography, Central Tehran Branch, Faculty of Literature and Humanities, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
4. Assistant Professor of Political Geography, Department of Geography, Faculty of Literature, Humanities and Social Sciences, Science and Research Branch

Received : 2024-01-27

Accepted: 2024-07-27

Extended Abstract

Introduction

International cooperation has a long history, but the establishment of formal international organizations began in the 19th century, notably with the Congress of Vienna in 1814. However, the development of multilateral international institutions and the rise of the "Organization Building Movement" are primarily phenomena of the 20th century, continuing into the present day. Regional organizations have often been viewed as mechanisms for expanding cooperation, ensuring national security, and resolving disputes before escalating them to the Security Council. Their goal has been to advance the objectives of global organizations like the United Nations in promoting peace, security, and international collaboration by leveraging the strengths and addressing the limitations of regional countries. Geographical proximity and interconnected

* Corresponding author, Email: e.roumina@modares.ac.ir

interests among member states enhance the effectiveness of these organizations in fostering peace, security, and cooperation, while also consolidating international consensus through preliminary government involvement in regional frameworks.

During the 1950s and 1960s, regionalism was shaped by the Cold War and the bipolar political and economic division of the world. Following World War II, particularly from the 1960s onward, countries increasingly recognized the importance of international cooperation within regional frameworks. Discussions on regional cooperation gained prominence as regional treaties were seen as a means to address international crises and strengthen the capacity of member states to tackle contemporary challenges. Regionalism not only fosters economic collaboration but also promotes political and security convergence, offering peaceful solutions to existing or potential crises and contributing to regional peace and security.

Focusing on the geopolitical indicators of membership in regional treaties—critical tools that play a fundamental role in shaping regional convergence, cooperation, and dynamics—regional geopolitics is significantly influenced by such memberships. Fluctuations arise from the interplay of geopolitical, political, security, economic, commercial, cultural, and social indicators in regional interactions. However, the specific requirements for membership in regional treaties have not been thoroughly examined in academic research. This study addresses this gap by identifying and analyzing these requirements as components and indicators, framing them as the central research problem.

This research investigates the imtreaties of major geopolitical indicators on membership in regional treaties. It seeks to answer the question: "What effects do geopolitical indicators have on membership in regional treaties?" The hypothesis posits that "geopolitical indicators, to varying degrees, influence the political, security, economic, commercial, cultural, and social components of membership in regional treaties."

Methodology

This study employs a descriptive-analytical and fundamental research approach. Data were collected from documentary and statistical sources using library resources and field studies. The statistical population included experts, academics, and specialists in geopolitics, political geography, political science,

international relations, economics, and strategic management. A sample of 30 individuals was selected through convenience sampling. Supplementary data were gathered through expert questionnaires and interviews. The collected data were analyzed using SPSS and the Friedman test to address the research objectives in line with the questionnaire design.

Results and Discussion

The research hypothesis was tested using the Friedman test to rank questions related to geopolitical indicators and examine respondents' perspectives. The research question—"What effects do geopolitical indicators have on membership in regional treaties?"—and its hypothesis—"Geopolitical indicators, to varying degrees, influence the political, security, economic, commercial, cultural, and social components of membership in regional treaties"—were explored by analyzing the most significant geopolitical indicators affecting membership. These indicators were identified through expert participation and responses from the statistical community.

The Friedman test results (standard deviation of geopolitical indicators) indicated statistical significance, allowing for further interpretation. The calculated Chi-square value of 601.092, with an error level of less than 1% ($P < 0.01$), confirmed the significance of the test. This implies that the ranking of geopolitical indicators for membership in regional treaties is meaningful to respondents, and experts assigned varying levels of importance to these indicators. With a 99% confidence level, the hypothesis of equal importance across all 42 geopolitical indicators was rejected, confirming that the tested indicators significantly impact the political, security, economic, commercial, cultural, and social components of membership in regional treaties.

The Friedman test also ranked the most important geopolitical indicators for membership in regional treaties. The results revealed that the highest average ranking (32.62) was assigned to the indicator "Expansion of cooperation, goodwill, and stability in regional interactions, enhancing the positive and friendly image of the member country," under the political component. This indicator was deemed the most critical by respondents. Other significant indicators included: "Expansion of cooperation in various fields" (economic component), "Enhancing the regional and global position of the member country and improving regional and global cooperation to protect its national interests"

(political component), and "Facilitating more investment and strengthening the economic influence of the member country in other members and regional countries through the treaties' communication channel" (economic component). Conversely, the least important indicator, with the lowest average ranking (6.50), was "Preventing the approval of new sanctions by the Security Council and thwarting global consensus, rendering the sanctions regime ineffective against member countries" (economic component).

Conclusion

The findings of this research, based on both library studies and field investigations, highlight the following geopolitical indicators as crucial for membership in regional treaties: the expansion of cooperation, goodwill, and stability in regional interactions; enhancing the positive and friendly image of the member country; fostering cooperation in various fields; improving the regional and global position of the member country; facilitating increased investment and economic influence; and establishing a collective regional security system. These indicators elevate the credibility, prestige, and international influence of member countries, positioning them as key players in the global arena. They also strengthen regionalism, influence the policymaking of major international actors, create economic opportunities, boost bilateral and multilateral cooperation, and enhance economic diplomacy. By examining the geopolitical indicators of membership in regional treaties as essential tools with a fundamental role in regional convergence, cooperation, and dynamics, this study underscores the significant intreaties of these indicators on political, security, economic, commercial, cultural, and social aspects of regional interactions.

Keywords: Geopolitics, Geopolitical Indicators, Regional Convergence, Regional Treaties

بررسی و تحلیل تأثیر شاخص‌های ژئوپلیتیکی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

علی‌رضا نوروزی فرد^۱، ابراهیم رومینا^{۲*}، محمد اخباری^۳، ریواز قربانی‌نژاد^۴

۱. دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
۲. دانشیار جغرافیای سیاسی، گروه جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
۳. دانشیار جغرافیای سیاسی، گروه جغرافیا، واحد تهران مرکزی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
۴. استادیار جغرافیای سیاسی، گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۰۶

دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۰۷

چکیده

پیمان‌ها می‌توانند کشورهای عضو را در دستیابی به اهداف سیاست خارجی و تأمین منافع ملی یاری رسانند. پیمان‌ها دارای کارکردهای متنوع و متعددی هستند، که متأثر از شاخص‌های ژئوپلیتیکی با درجات مختلف است و به طبع میزان و مقدار می‌تواند در سطوح ملی، محلی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای گسترش یابد. از این رو، این پژوهش به بررسی و تحلیل شاخص‌های ژئوپلیتیکی که در محاسبات قدرت مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد، می‌پردازد. کارکردهای پیمان می‌تواند در ابعاد مهم سیاسی، امنیتی، اقتصادی، تجاری، فرهنگی و اجتماعی ظهور یابد و در پیمان‌های منطقه‌ای مورد کاربرد قرار گیرد.

در این پژوهش که به شیوه‌ی تحلیلی - توصیفی انجام می‌شود، منابع مورد استفاده ارجاع به کتابخانه، اسناد، مقالات و وبسایت‌های مربوطه است که جمع‌آوری شده است. همچنین پرسش‌نامه‌ای تنظیم شده تا نظرات متخصصان جهت تحلیل شاخص‌های ژئوپلیتیکی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای اخذ شود. در نهایت این داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار اس.پی.اس.اس. و آزمون‌های مربوطه مورد تحلیل قرار گرفته است. همچنین در این تحقیق تلاش شده است عضویت کشورها در پیمان‌های منطقه‌ای، بر اساس مؤلفه‌های سیاسی، امنیتی، اقتصادی، تجاری، فرهنگی، اجتماعی و تأثیر شاخص‌های ژئوپلیتیکی با درجات مختلف بر فرایند عضویت کشورها در پیمان‌های منطقه‌ای، مورد وزن‌دهی قرار گیرد.

کلمات کلیدی: ژئوپلیتیک، شاخص ژئوپلیتیکی، همگرایی منطقه‌ای، پیمان منطقه‌ای.

۱. مقدمه

با این که همکاری میان کشورها از گذشته در جهان وجود داشته است، ولی سابقه ایجاد سازمان‌های بین‌المللی به قرن نوزدهم میلادی و تشکیل کنگره وین در سال ۱۸۱۴ میلادی برمی‌گردد [۱]، اما کوشش جدیدی در زمینه گسترش نهادهای بین‌المللی چندجانبه و شکوفایی «نهضت سازمان‌سازی»^۱، پدیده‌ای قرن بیستمی است. ما شاهد هستیم که برنامه عملی و سنت سازمان‌سازی در عصر حاضر نیز ادامه دارد. در ابتدا منشأ ظهور سازمان‌ها، تنفر از جنگ و لزوم تفکر فردی و جمعی برای کنترل کردن بحران‌ها و شناسایی علت آنان بوده است [۲]. بعد از جنگ دوم جهانی، تعداد سازمان‌های منطقه‌ای که نه تنها از لحاظ اقتصادی، بلکه از منظر فراهم کردن صلح و امنیت منطقه و جهان نیز از اهمیت منحصر به فردی برخوردار بوده‌اند، توسعه زیادی یافتند. [۳].

همان‌طور که در جامعه ملی هیچ فردی نمی‌تواند به تنهایی به قدرت سیاسی دست یابد و به ناچار باید در پناه یک حزب، جایگاهی را در معادلات سیاسی پیدا کند، یک کشور هم نمی‌تواند به تنهایی در معادلات قدرت جهانی صاحب جایگاه و موقعیت ویژه‌ای شود. از این رو، منطقه‌گرایی خود را بر کشورها دیکته کرده و در این بین، کشورهایی موفق‌تر خواهند شد که با اقدامات لازم به پیشواز آن بروند و قدرت خود را درون یک تشکل منطقه‌ای تعریف کنند [۴]. به عبارت دیگر، از آنجاکه کشورهای جهان به تنهایی همه عوامل تولید را در اختیار ندارند، تلاش می‌کنند به منظور دستیابی به آرمان‌هایی که بدون مساعدت جمعی امکان‌پذیر نیست، با تشکیل سازمان‌های اقتصادی منطقه‌ای موجب رونق اقتصادی خود و تکمیل چرخه تولید در یک منطقه جغرافیایی شوند [۵]. در واقع، سازمان‌های منطقه‌ای از آغاز، همواره به‌عنوان یکی از ابزارهای گسترش همکاری و امنیت کشورها و حل و فصل اختلافات آن‌ها پیش از ارجاع دعاوی به شورای امنیت مطرح بوده‌اند و قصد بر این بوده است، که با استفاده از امکانات سلبی و ایجابی کشورهای منطقه در قالب این سازمان‌ها و به علت نزدیکی جغرافیایی و هم‌بستگی‌های اعضا - گذشته از فراهم کردن منافع آن‌ها - اهداف سازمان‌های جهانی مانند سازمان ملل در زمینه استحکام صلح، امنیت و همکاری‌های بین‌المللی دیگر پیگیری شود و بر اثر بخشی تصمیم‌گیری‌های بین‌المللی در این زمینه افزوده و فرایند اجماع بین‌المللی با مراجعه مقدماتی دولت‌ها به سازمان‌های منطقه‌ای استوار شود [۲].

در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ میلادی، منطقه‌گرایی متأثر از جنگ سرد و دوقطبی شدن سیاسی و اقتصادی جهان قرار داشت. از این رو، کشورها بعد از جنگ جهانی دوم، به‌ویژه از دهه ۱۹۶۰، به اهمیت همکاری بین‌المللی در چارچوب پیمان‌های منطقه‌ای پی بردند و بحث همکاری‌های منطقه‌ای از اهمیت بیشتری برخوردار شد. گسترش همکاری‌ها در چارچوب پیمان‌های منطقه‌ای همواره به‌عنوان رویکردی برای خروج از چالش‌های بین‌المللی از یک

1. Organization Building Movement

طرف و همکاری و همسویی کشورها در قالب پیمان‌های منطقه‌ای در جهت افزایش توان رویارویی با مسائل جدید دنیای امروزی از طرف دیگر، مطرح می‌باشند. منطقه‌گرایی ضمن توسعه همکاری‌های اقتصادی به همگرایی سیاسی و امنیتی نیز منتج می‌شود و می‌تواند با ارائه راه‌حل‌های صلح‌آمیز برای بحران‌های موجود یا بحران‌های احتمالی موجب تحکیم صلح و امنیت در منطقه شود.

با نگاهی به شاخص‌های ژئوپلیتیکی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای، به‌عنوان ابزارهای مهم که نقش اساسی و تعیین‌کننده در همگرایی، همکاری و معادلات منطقه‌ای ایفا می‌کند و ژئوپلیتیک منطقه تأثیر بسزایی از این عضویت می‌پذیرد، شاهد نوساناتی بسیار ناشی از تأثیرگذاری شاخص‌های ژئوپلیتیکی، سیاسی، امنیتی، اقتصادی، تجاری، فرهنگی و اجتماعی در تعاملات منطقه‌ای هستیم. با این حال، الزامات برای عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای در حوزه علمی تاکنون مورد سنجش قرار نگرفته است. از این‌رو، این الزامات که در قالب مؤلفه‌ها و شاخص‌ها آورده شده به‌عنوان مسئله تحقیق مورد نظر قرار گرفته است.

این پژوهش، در تلاش است تا تأثیرات شاخص‌های عمده ژئوپلیتیکی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای را بررسی کند و درنهایت در قالب این مسئله که «شاخص‌های ژئوپلیتیکی بر عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای چه تأثیری دارند؟» به بررسی این شاخص‌ها پرداخته است. فرضیه مقاله حاضر نیز این است که «شاخص‌های ژئوپلیتیکی با درجات مختلف در جهت عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای بر مؤلفه‌های سیاسی، امنیتی، اقتصادی، تجاری، فرهنگی و اجتماعی تأثیر دارند».

۲. روش تحقیق

تحقیق حاضر از لحاظ روش و ماهیت از نوع توصیفی - تحلیلی و از نظر هدف از نوع تحقیقات بنیادی است. داده‌های استنادی و آماری این تحقیق با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، اسنادی و میدانی انجام شد. همچنین جامعه آماری تحقیق از میان صاحب‌نظران، خبرگان دانشگاهی و متخصصان حوزه‌های ژئوپلیتیک، جغرافیای سیاسی، علوم سیاسی، روابط بین‌الملل، اقتصاد و مدیریت استراتژیک به صورت نمونه‌گیری در دسترس گزینش شد و از طریق پرسش‌نامه خبرگی و مصاحبه اطلاعات تکمیلی مورد نیاز گردآوری شد. همچنین حجم نمونه تحقیق به تعداد ۳۰ نفر تخمین زده می‌شود تا بر مبنای طرح پرسش‌نامه‌ای، اهداف پژوهش واکاوی شود. در ادامه با استفاده از نرم‌افزار اس.پس.اس.اس. و آزمون فریدمن به تحلیل یک به یک داده‌های موضوعات هدف پرداخته شده تا دستاوردی متقن نائل آید.

۳. مبانی نظری

۳-۱. ژئوپلیتیک

ژئوپلیتیک، عبارت است از: «درک واقعیت‌های محیط جغرافیایی به منظور دستیابی به قدرت، به نحوی که بتوان در بالاترین سطح وارد بازی جهانی شد و منافع ملی و حیات ملی را حفظ کرد». به نقل دیگر ژئوپلیتیک، عبارت است از: «علم کشف روابط محیط جغرافیایی و تأثیر آن بر سرنوشت سیاسی ملل» [۶].

۳-۲. همگرایی منطقه‌ای

در علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، مراد از منطقه‌گرایی، ساختار و اجتماعی متشکل از سه کشور و یا بیشتر است، که یک پدیده جدید سیاسی را به وجود می‌آورند [۷]. در واقع، شالوده «همگرایی منطقه‌ای»^۲ در اروپای غربی گذاشته شد و ادبیات مربوط به آن در دهه ۱۹۶۰ در رشته روابط بین‌الملل و دیگر حوزه‌های جغرافیایی گسترش یافت. اما در دهه‌های بعد تا انقراض شوروی، برای زمانی طولانی، به علت توجه زیاد به سطح نظام جهانی و بی‌اعتنایی به تنوعات در میان سیستم‌های مختلف منطقه‌ای، به این ادبیات کم‌توجهی صورت می‌گرفت، که پس از نابودی نظام بین‌الملل دوقطبی، تمایل به همکاری‌های منطقه‌ای شدت یافت و نگاه ویژه‌ای به همگرایی منطقه‌ای متوجه شد. بنابراین، منطقه‌گرایی در خلال دو دهه کنونی رواج یافت و در تعاملات بین‌المللی نیز از جایگاه قابل توجه برخوردار شد [۸]. از سویی، جهانی شدن و افزایش فرایند آن پس از جنگ سرد، کشورها را برای همسو شدن با روند جهانی شدن به سمت اتحادیه‌های منطقه‌ای در قالب همگرایی مفید با دیگر کشورها در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی گسیل داده است و کوشش کشورها برای نگهداری و توسعه منطقه نفوذ خود در تعاملات بین‌المللی، از علل اصلی تمایل آن‌ها به همگرایی منطقه‌ای است [۹].

با این حال، همگرایی منطقه‌ای به معنی درهم‌آمیزی سیاسی، اقتصادی و استراتژیک کشورها در منطقه‌ای ویژه برای پدید آوردن یک نظام منطقه‌ای یکپارچه است [۱۰]. بنابراین، همگرایی یک طیف است که حد پایین آن به مفهوم ادغام اقتصادی و حد بالای آن به مفهوم اتحاد سیاسی و در پیش گرفتن سیاست خارجی مشترک است. همگرایی اقتصادی، به معنی تعمیق وابستگی متقابل در یک منطقه از طریق شاخص‌هایی چون تجارت درون منطقه‌ای و هماهنگ‌سازی رویه‌ها، استانداردها و مقررات بازرگانی است [۱۱]. ضمن این‌که، همگرایی منطقه‌ای اشاره به تشابه ارزشی، خواسته‌های مشترک و تفاهم بر سر اهداف و منافع همانند دارد، که باعث همکاری و اتحاد بین کشورهای یک منطقه می‌شود [۱۲].

2. Regional Convergence

۳-۳. سازمان منطقه‌ای

«سازمان منطقه‌ای»^۳ یا «نظام منطقه‌ای»، یک سازمان بین‌المللی است، که از ائتلاف و اتحاد کشورهای واقع در یک منطقه، که پیوستگی جغرافیایی بین آن‌ها در منطقه وجود دارد و برای اهداف و مقاصد مشترک و مشخص، از جمله اقتصادی، سیاسی و دفاعی شکل می‌گیرد، به وجود می‌آید. مانند ناتو، شانگهای، اکو، اتحادیه عرب و غیره [۱۳].

در سازمان منطقه‌ای، کشورهای مستقل ملی تا حدودی از حاکمیت خود برای ایجاد یک نهاد فراملی صرف نظر می‌کنند و تحت سیادت و قدرت یک نهاد مرکزی در سطح منطقه قرار می‌گیرند و با تصویب اساسنامه، که شبیه قانون اساسی است، به طور جمعی امور منطقه را اداره می‌کنند. شباهت‌های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، جغرافیایی، ساختاری و کارکردی به اضافه بهم وابستگی و سایر مؤلفه‌های وحدت‌بخش، این امکان را به حکومت‌های مستقل مستقر در یک منطقه می‌دهد تا از منابع مادی و معنوی خود با همکاری هم به طور مطلوب بهره ببرند [۱۴]. از این رو، بدون ایجاد سازمان منطقه‌ای معتبر، همکاری‌های منطقه‌ای محدود، دوره‌ای و سرانجام بی‌اثر خواهد بود [۱۵].

۳-۴. پیمان منطقه‌ای

«پیمان منطقه‌ای»^۴، به توافق‌نامه‌هایی گفته می‌شود، که بین دو یا چند کشور، که در یک منطقه جغرافیایی مشترک قرار دارند یا دارای منافع مشترک منطقه‌ای هستند، منعقد می‌شوند و معمولاً با هدف تقویت همکاری‌های اقتصادی، تجاری، سیاسی، امنیتی، فرهنگی و محیط‌زیستی بسته می‌شوند. از آن‌جا که انگیزه‌های تأسیس پیمان‌ها عمدتاً دفاع و امنیت، تجانس ساختاری، نیازهای ملی و داخلی، پیوستگی‌های ایدئولوژیک و غیره است [۱۶]، لذا کشورها بعد از جنگ جهانی دوم، به‌ویژه از دهه ۱۹۶۰ میلادی، به اهمیت همکاری بین‌المللی در چارچوب پیمان منطقه‌ای پی‌بردند و بحث همکاری‌های منطقه‌ای از اهمیت بیشتری برخوردار شد. از این رو، گسترش همکاری‌ها در قالب پیمان‌های منطقه‌ای همواره به‌عنوان نگرشی برای خروج از بحران‌های بین‌المللی از یک‌سو و همکاری و هماهنگی کشورها در چارچوب پیمان‌های منطقه‌ای در جهت افزایش توان مقابله با مسائل جدید دنیای امروزی از سوی دیگر، مطرح هستند.

3. Regional Organization

4. Regional Pact

۳-۵. پیشینه تحقیق

در حوزه موضوع تحقیق حاضر، تاکنون کتاب، مقاله یا پایان نامه جامعی که در رابطه با پیمان‌های منطقه‌ای، نقش آن در محیط بین‌المللی، عضویت کشورها در این پیمان‌ها و این که شاخص‌های ژئوپلیتیکی در این عضویت چه تأثیری خواهند داشت، به‌طور تفصیلی و کامل پرداخته است و از میان بسیاری از پژوهش‌هایی که به‌اختصار به موضوع این تحقیق پرداخته‌اند و هر یک زوایای خاصی را مورد بررسی قرار داده‌اند، اشاره می‌کنیم:

مهدی ذاکریان امیری در مقاله‌ای با عنوان «فرایند اتحاد اروپا»، بیان کرد که اتحادیه اروپا به‌عنوان یکی از بازیگران مهم بین‌المللی در عرصه اقتصاد و سیاست، چه در دو دهه آخر قرن بیستم و چه هم‌اکنون در آستانه قرن بیست‌ویکم، مطرح است. این امر مرهون اقدامات گام به گام و مشارکت فعال و جدی همه کشورهای اروپای غربی، طی ۵۰ سال گذشته برای دستیابی به یک وحدت نسبی و معتبر است. این مقاله با توجه به فراز و نشیب‌های پیش‌آمده در فرایند اتحاد اروپا با روش علی - نظری به بررسی زمینه‌های توصیفی و تاریخی همگرایی اروپای غربی برای دستیابی به یک اروپای واحد می‌پردازد [۱۷].

سیدمرتضی میریان و غلامرضا قدیری، در مقاله‌ای کنفرانسی تحت عنوان «پیمان‌های منطقه‌ای (آ.سه.آن)»، بیان کردند که شرایط و تحولاتی که به تأسیس آ.سه.آن منجر شد، تحت تأثیر عوامل ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی بود که مبتنی بر مسائل صلح، ثبات، امنیت و بقا بودند. آ.سه.آن در سال‌های جنگ سرد با دغدغه‌های خاصی به‌وجود آمد. با این حال، وجود روحیه خاص اجتماعی - فرهنگی منطقه و اتکا به قدرت‌های جهانی (آمریکا، ژاپن) از یک طرف و فروپاشی، ضعف و ناکارآمدی رویه‌های رقیب (شوروی و متحدانش در منطقه) به خوشنامی آ.سه.آن انجامید. به‌طوری که امروزه آ.سه.آن سومین مرکز تجاری جهان و یکی از بزرگ‌ترین شرکای چین، کشورهای منطقه پاسیفیک و اتحادیه اروپا محسوب می‌شود. هدف نهایی اقدامات همگرایی آ.سه.آن بر مبنای اصول ترسیم‌شده در چشم‌انداز ۲۰۲۰ آن، ایجاد جامعه اقتصادی و تأکید بر ارتقای رقابت‌پذیری اقتصادی اتحادیه است [۱۸].

حجت مهکویی و حسن باویر، در مقاله‌ای با عنوان «نقش سازمان‌های منطقه‌ای در کاهش چالش‌های منطقه‌ای؛ مطالعه موردی اکو»، ضمن بیان تاریخچه و علل پیدایش سازمان‌های منطقه‌ای، به اهمیت همکاری بین‌المللی در چارچوب سازمان‌های منطقه‌ای پرداختند. نتایج این پژوهش، نشان می‌دهد که سازمان‌های منطقه‌ای، به‌ویژه اکو نقش سازنده‌ای در کاهش چالش‌های منطقه‌ای و همگرایی اعضا داشته است [۱۹].

کیومرث یزدان‌پناه درو، در رساله‌ای با عنوان «تحلیلی بر ژئوپلیتیک اتحادیه منطقه‌ای شانگهای، بلوک جدید قدرت در جهان: با تأکید بر چشم‌انداز عضویت دائم ایران در آن»، ضمن بررسی ریشه‌ها و عوامل استراتژیکی پیدایش و علل استقرار و گسترش حوزه جغرافیایی سازمان شانگهای، دیدگاه‌های جهانی، موقعیت ژئوپلیتیکی

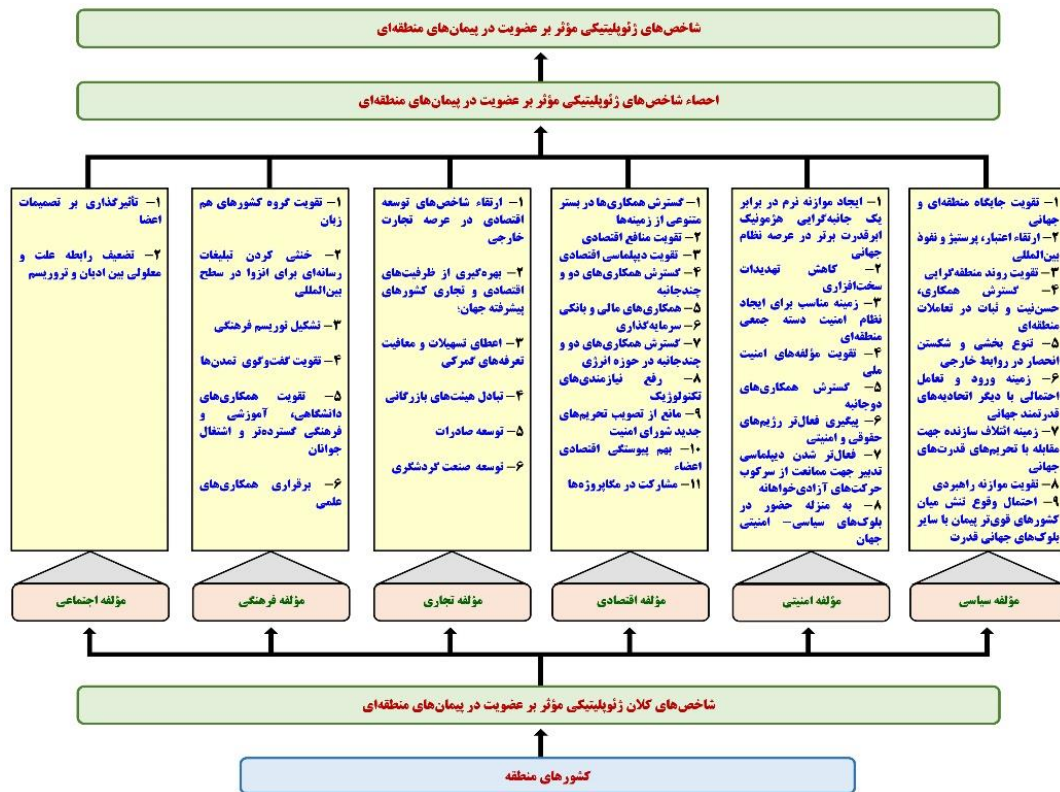
کشورهای عضو و ناظر، چشم‌انداز اقتصادی و تجاری و بازرگانی و چالش‌های پیش‌روی این سازمان مورد بررسی و توجه قرار می‌گیرد. هسته اصلی این تحقیق چشم‌اندازها و تحولات روند منطقه‌گرایی در بستر اقتصاد جهانی است، لذا تلاش شده تا با نگرشی پویا مطالب مرتبط با فرضیات ارائه شده را به صورت یک اثر علمی در تعاملات اقتصادی منطقه‌گرایی و ناحیه‌گرایی در شانگهای ارائه دهد [۲۰].

همچنین متیو برومر، در مقاله‌ای با عنوان «سازمان همکاری شانگهای و ایران؛ اتحادیه‌ای قدرتمند و تمام‌عیار»، در ابتدا تأثیرات بالقوه عضویت ایران در شانگهای را مورد تحلیل قرار می‌دهد. سپس عوامل تسهیل‌کننده و منع‌کننده این عضویت را نیز مورد بررسی قرار داده و بعد موقعیت ایران در تاریخ و نظم نوین جهانی را مورد کاوش قرار می‌دهد. همچنین محقق معتقد است که شانگهای می‌تواند به عنوان یک منبع بسیار مهم برای تأمین انرژی تبدیل شود. در ادامه به استمرار همکاری‌های روسیه و چین به عنوان دو کشور قدرتمند سازمان اشاره دارد و معتقد است که پیوستن ایران به عنوان عضو اصلی در شانگهای، می‌تواند قدرتش را بالا ببرد و آن را به یک سازمان پُر قدرت تبدیل کند [۲۱].

۳-۶. نقد پیشینه تحقیق

از بررسی نوشته‌های موجود در مورد پیمان‌های منطقه‌ای می‌توان به این نتیجه‌گیری رسید، که این سازمان از جنبه‌های گوناگون مورد بررسی قرار گرفته و هریک از نویسندگان به بخشی از علت شکل‌گیری و تداوم این پیمان‌های منطقه‌ای توجه کرده‌اند. هرچند نمی‌توان ابعاد مهمی را که هریک از این نوشته‌ها در مورد پیمان‌های منطقه‌ای بیان کرده‌اند نادیده گرفت، اما به نظر می‌رسد که هیچ‌یک از آن‌ها به طور صریح به موضوع تأثیر شاخص‌های ژئوپلیتیکی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای توجه نکردند. از این رو، برخلاف پژوهش‌های مزبور، تحقیق حاضر درصدد است تا به بررسی و تحلیل تأثیر شاخص‌های ژئوپلیتیکی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای بپردازد و تأثیر این شاخص‌های ژئوپلیتیکی را از جنبه‌های مختلف مورد بررسی قرار دهد.

۳-۷. چارچوب انجام تحقیق

(Source: Authors)

شکل ۱: مدل نظری تحقیق

۴. یافته‌های تحقیق

۴-۱. یافته‌های کتابخانه‌ای

۴-۱-۱. عوامل همگرایی در پیمان‌های منطقه‌ای

عوامل تشکیل همگرایی در پیمان‌های منطقه‌ای را می‌توان با مزیت‌های پیش‌روی آن همانند دانست، که اهم این عوامل عبارت‌اند از:

۱. ظرفیت منطقه برای همگرایی: کشورهای عضو پیمان منطقه‌ای به‌لحاظ جغرافیایی می‌توانند در منطقه‌ای گسترده با تنوع آب‌وهوایی قرار داشته باشند، که این شرایط جغرافیایی سبب می‌شود تا منطقه ظرفیت‌های طبیعی لازم را برای همگرایی منطقه‌ای داشته باشد. مضاف بر آن، آهنگ رشد سریع اقتصاد کشورهایی از منطقه با اقتصاد پیشرفته، شرایط ژئوپلیتیکی مناسب و مواد اولیه و انرژی، پتانسیل توسعه اقتصادی و همگرایی منطقه‌ای آن‌ها را بالا می‌برد و ظرفیت منطقه را برای همگرایی افزایش می‌دهد [۲۲]:

۲. وجوه اشتراک فرهنگی و پیوندهای تاریخی: موقعیت جغرافیایی و قرابت کشورهای هر منطقه سبب می‌شود

که سرنوشت سیاسی، امنیتی، اقتصادی، تجاری، فرهنگی و اجتماعی این کشورها به‌نوعی با همدیگر گره بخورد. در واقع، قرابت جغرافیایی موجب شده که امنیت یا عدم امنیت هریک از کشورهای این حوزه به سایر کشورهای منطقه نفوذ کند. پیوند تاریخی یا به‌عبارت دیگر علایق و مناسبات کهن فرهنگی و اجتماعی میان کشورهای یک منطقه و سکنه آن و نیز نقاط اشتراک زیادی که میان مردم منطقه وجود دارد، می‌تواند در این جهت اثرات مثبت بسیاری داشته باشد. از سویی، مشترکات در ادیان نیز می‌تواند سبب ظهور بینش‌های سیاسی و اجتماعی مشابهی در میان مردمان این کشورها شود. هرچند کشورهای یک منطقه از نظر ایدئولوژی سیاسی تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند، ولی از دیدگاه فرهنگی دارای نقاط مشترک فراوانی هستند [۲۲]؛

۳. گرایش به گسترش اقتصادی و کاهش تنش‌های سیاسی: نگاهی کلی به اصول و اهداف کشورهای عضو یک پیمان منطقه‌ای به‌خوبی نشان می‌دهد که دیدگاه آن‌ها عمدتاً اقتصادی است و در کنار گسترش اقتصادی؛ اهداف سیاسی، امنیتی، فرهنگی و اجتماعی نیز مد نظر بنیانگذاران پیمان‌های منطقه‌ای قرار دارد، لذا استفاده از نقاط مشترک فرهنگی و کوشش در جهت کاهش تضادها، از جمله اهداف و انگیزه رهبرانی است که پیمان‌های مذکور را به‌وجود آورده‌اند. از این رو، ذینفع‌کردن کشورها در اقتصاد و تجارت منطقه، می‌تواند در بلندمدت به کاهش اختلاف نظرها و افزایش درک متقابل ملت‌های ساکن در حوزه منطقه‌ای بینجامد؛ به‌همین دلیل، آن‌ها امیدوارند که از طریق اهمیت دادن به همکاری در زمینه‌های سیاست‌های ملایم، مانند امور تجاری و اقتصادی، به‌تدریج بتوانند بر چنین مشکلاتی که مانع همکاری و صلح در منطقه است، فائق آیند. مسئله دیگر آن که کشورهای عضو با گسترش تجارت درون منطقه‌ای، نخست می‌توانند به نیازهای یکدیگر پاسخ دهند و دوم به توسعه اقتصادی اعضا کمک کنند [۲۲]؛

۴. وحدت طبیعی و جغرافیایی و برخورداری از واحدهای جغرافیایی متمایز و یکپارچه: مانند شبه‌جزیره، خلیج، فلات قاره، دریا، شبه‌قاره و ... نظیر اتحادیه پاسفیک، نفتا، وحدت آفریقا [۲۳]؛

۵. تهدید مشترک: اعم از تهدید امنیتی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و ... [۲۳]؛

۶. علایق، منافع و نقش مشترک: مانند گروه هشت، بازار مشترک اروپا، اوپک و ... [۲۳]؛

۷. نیازها و وابستگی‌های متقابل در زمینه‌های مختلف: مانند آ.سه.آن، اکو و ... [۲۳]؛

۸. قدرت چیره و نیروهای سیاسی و ژئوپلیتیک برتر که نقش تأسیس و رهبری همگرایی را به عهده می‌گیرند: مانند کشورهای استعمارگر، قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای (کشورهای CIS و مشترک‌المنافع انگلیس، ...) [۲۳]؛

۹. روابط عاطفی و سیاسی رهبران کشورها: نظیر اتحادیه امارات متحده عربی [۲۳]؛

۱۰. تعلقات تمدنی: مانند تمدن اسلامی، اروپایی، اسلاوی و ...؛ از این رو، زمینه‌ها و عوامل ذکرشده به‌صورت انفرادی یا ترکیبی تأثیر تعیین‌کننده‌ای بر شکل‌گیری روند همگرایی و پدیدار شدن تشکل‌های بین‌المللی و منطقه‌ای دارند [۲۳].

۲-۱-۴. عوامل واگرایی در پیمان‌های منطقه‌ای

عوامل پیدایش واگرایی در پیمان‌های منطقه‌ای را می‌توان با بحران‌های پیش‌روی آن همانند دانست، که اهم این عوامل عبارت‌اند از:

۱. اختلاف سرزمینی و مرزی: تضادهای سرزمینی و مرزی بین کشورهای یک منطقه، نقش برجسته‌ای در شکل‌دهی مناسبات و روابط بین آن‌ها دارد و به‌صورت فی‌نفسه عامل بی‌ثباتی و عدم‌همگرایی در منطقه به‌شمار می‌رود و در مواقعی نیز به منازعه و تنش میان این کشورها تبدیل می‌شود، که این موضوع به‌خودی‌خود در ناکارآمدی پیمان‌های منطقه‌ای تأثیرات قابل توجهی به‌جای خواهد گذاشت [۲۴]:

۲. موقعیت جغرافیایی گستره پیمان‌های منطقه‌ای: اگرچه محور اصلی تضادها در هر منطقه اختلافات سرزمینی و مرزی است، اما این امر تنها مشکل بین کشورهای عضو یک منطقه‌ای نیست. موقعیت ویژه جغرافیای طبیعی و سیاسی هر منطقه از نظر منابع آبی، مواد اولیه، ذخایر انرژی، موقعیت ژئوپلیتیکی، ژئواکونومیکی و ژئواستراتژیکی و غیره مشکل دیگری را دامن می‌زند. بدین‌معنا که، می‌تواند گفت حداقل بخشی از اختلافات مرزی بین کشورهای یک منطقه از همین واقعیت‌های جغرافیایی ناشی شده است. بر این اساس، می‌توان گفت به‌لحاظ موقعیت جغرافیای طبیعی و سیاسی، بخشی‌های از هر منطقه در وضعیتی قرار دارد که حیات جداگانه هر کدام از کشورهای منطقه بدون همکاری جدی سایر کشورها با مشکل روبه‌رو خواهد بود [۲۴]:

۳. نقش قدرت‌های مداخله‌گر برون منطقه‌ای: حضور کشورهای بیگانه و استعماری، منطقه را گرفتار مشکلات گوناگونی می‌کند و باعث تأثیرگذاری بر وضعیت موجود سیاست‌های اقتصادی و امنیتی منطقه می‌شود. وانگهی، نقش قدرت‌های مداخله‌گر برون منطقه‌ای در راستای تفرقه و تضعیف همگرایی و ثبات کشورهای درون منطقه‌ای است تا از این منظر بتوانند با کنترل و تسلط بر کشورهای منطقه و استثمار آن‌ها به غارت منابعشان بپردازند. درواقع، تجارب تاریخی نشان می‌دهد که نقش قدرت‌های مداخله‌گر برون منطقه‌ای و بیگانه بیشتر مخرب بوده و در جهت واگرایی و عدم اتحاد و استقلال کشورهای منطقه‌ای است [۲۵]:

۴. ساختار نابرابر قدرت در منطقه: تشکیلات نابرابر قدرت در هر منطقه سبب می‌شود تا نخست، اعضای منطقه در ایجاد موازنه قدرت دچار مشکل شوند؛ و دوم، کشورهایی که در موقعیت قدرت بهتری قرار دارند، شدیداً به یکدیگر سوء ظن داشته و به‌این ترتیب دور باطل معمای امنیت را در سطح منطقه دامن زنند [۲۲]:

۵. اختلاف‌های قومی و ناپایداری داخلی کشورهای منطقه: یکی از مهم‌ترین عواملی که سبب‌ساز واگرایی میان اعضای یک منطقه است، وجود اختلاف‌های قومی و ناپایداری داخلی کشورهای منطقه است؛ از سویی همکاری و همگرایی منطقه‌ای به محیط باثبات سیاسی نیاز دارد، زیرا رسیدگی به بحران‌ها و ناآرامی‌های داخلی دیگر وقتی برای برون‌گرایی و همکاری فراملی برای کشورها باقی نمی‌گذارد [۲۲]: و

۶ بحران‌های اقتصادی اعضا: یکی از مهم‌ترین عوامل واگرایی کشورهای هر منطقه، بحران‌های اقتصادی اعضای آن است که می‌تواند از دو عامل فقر شدید و مکمل نبودن اقتصاد کشورهای عضو ناشی شود. بدین صورت که به دلیل فقر دیرینه، سطح درآمد و هزینه‌ها در بین اعضای یک پیمان منطقه‌ای منفی است، یعنی میزان هزینه‌ها از درآمد این کشورها بیشتر است. با توجه به این که انباشت سرمایه برای سرمایه‌گذاری اهمیت بالایی دارد، اعضای پیمان منطقه‌ای برای سرمایه‌گذاری با کسری منابع مواجه هستند و بدهی خارجی آن‌ها بالاست؛ به طوری که برخی کشورها بیشترین و برخی کمترین بدهی را دارند [۲۲].

۴-۲. یافته‌های میدانی

۴-۲-۱. ویژگی‌های عمومی جامعه آماری

داده‌های این تحقیق، از منابع کتابخانه‌ای و روش میدانی جمع‌آوری شده است. با توجه به این که جامعه آماری سطح وسیعی را تشکیل می‌دهد، که شامل صاحب‌نظران، خبرگان دانشگاهی و متخصصان حوزه‌های ژئوپلیتیک، جغرافیای سیاسی، علوم سیاسی، روابط بین‌الملل، اقتصاد و مدیریت استراتژیک در مقطع دکتری است، در این تحقیق حجم نمونه آماری (S) ۳۰ نفر در نظر گرفته شد. بررسی‌های صورت گرفته در زمینه ترکیب سنی پاسخ‌گویان نشان می‌دهد که پاسخ‌گویان از نظر سن در سه گروه، زیر ۴۰ سال، بین ۴۰ تا ۵۰ سال و بالاتر از ۵۰ سال دسته‌بندی شده است. از نظر سنی، حدود ۲۳/۳ درصد از پاسخ‌دهندگان زیر ۴۰ سال، ۴۶/۷ درصد بین ۴۰ تا ۵۰ سال و ۳۰ درصد بالای ۵۰ سال هستند. به علاوه، در زمینه ترکیب جنسی پاسخ‌گویان، مطالعات نشان می‌دهد که از مجموع پاسخ‌گویان به پرسش‌نامه، ۸۶/۷ درصد مرد و ۱۳/۳ درصد را زنان تشکیل داده‌اند. همچنین از این تعداد ۱۶/۷ درصد ۵ تا ۱۰ سال، ۵۳/۳ درصد ۱۰ تا ۱۵ سال و ۳۰ درصد بالای ۱۵ سال در این زمینه سابقه فعالیت داشته‌اند.

۴-۲-۲. روایی پرسش‌نامه

به منظور بالا بردن روایی پرسش‌نامه، طی چند مرحله پیاپی در سطوح مختلف و با ترکیب‌های متفاوت از مشاوره خبرگان برای طراحی سؤالات و تکمیل آن‌ها از جهت محتوا و شمول تمام عوامل مورد نظر و نیز از جهت نحوه بیان مفهوم و تفکیک یا ادغام متغیرهای مورد سؤال استفاده شد. متأثر از همین مشاوره‌ها، در تعداد و محتوای سؤالات پرسش‌نامه تغییرات زیادی اعمال شد. به این ترتیب تعداد سؤالات از ۶۰ سؤال اولیه، در نهایت به ۴۲ سؤال کاهش یافت و پس از اجماع نسبی در خصوص سؤالات و متغیرهایی که مبنای طرح سؤال شده بود، تعداد ۳۰ برگ پرسش‌نامه در اختیار افراد صاحب‌نظر قرار گرفت. تجزیه و تحلیل انجام شده موجب حصول اطمینان از روایی پرسش‌نامه شد.

همچنین در جدول امتیازها برای هر کدام از گزینه‌های پنج‌گانه (کاملاً مخالف، مخالف، بدون نظر، موافق، کاملاً موافق) به ترتیب از ۱ تا ۵ امتیاز منظور شد. میانگین به‌دست آمده از پنج گزینه فوق عدد ۳ است، که از جمع عددی آن‌ها و تقسیم آن بر تعداد گزینه‌ها به‌دست می‌آید و به‌عنوان میانگین استاندارد در نظر گرفته می‌شود.

۳-۲-۴. پایایی پرسش‌نامه

برای پایایی یا اعتبار سؤالات، از «ضریب آلفای کرونباخ» استفاده شد. عدد به‌دست آمده جهت مؤلفه سیاسی $\alpha=0/94$ ، مؤلفه امنیتی $\alpha=0/81$ ، مؤلفه اقتصادی $\alpha=0/75$ ، مؤلفه تجاری $\alpha=0/81$ ، مؤلفه فرهنگی $\alpha=0/78$ و مؤلفه اجتماعی $\alpha=0/84$ است. همچنین، میزان آلفای کرونباخ کل پرسش‌نامه $\alpha=0/94$ است. باتوجه به این که سطح استاندارد در این آزمون ۷۵ درصد است، آلفای به‌دست آمده جهت تمام شاخص‌های ژئوپلیتیکی و کل پرسش‌نامه بالاتر از میزان عددی ۷۵ درصد است، که نشان می‌دهد پرسش‌نامه دارای پایایی مطلوب است.

۴-۲-۴. نمونه آماری (بررسی نظرات پاسخ‌گویان)

با توجه به موضوع تحقیق، پرسش‌نامه‌ای با ۴۲ شاخص ژئوپلیتیکی (پرسش) در شش مؤلفه (سیاسی، امنیتی، اقتصادی، تجاری، فرهنگی و اجتماعی) که هر کدام ناظر بر یکی از شاخص‌های ژئوپلیتیکی، که گمان می‌رود در جهت عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای، بر مؤلفه‌های سیاسی، امنیتی، اقتصادی، تجاری، فرهنگی و اجتماعی تأثیر زیاد داشته باشند، تنظیم شد، که پس از اخذ نظرات پاسخ‌گویان و کدگذاری داده‌ها به‌صورت طیف لیکرت در نرم‌افزار اس.پی.اس.اس. به‌صورت جداول ذیل ارائه می‌شود:

جدول ۱: نمونه آماری مؤلفه‌های سیاسی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

ردیف	پرسش‌ها (شاخص‌های ژئوپلیتیکی)	گویه‌ها (نظرات جامعه آماری)											
		کاملاً مخالف		مخالف		بدون نظر		موافق		کاملاً موافق		میانگین رتبه‌ای	
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
۱	تقویت جایگاه منطقه‌ای و جهانی	۰	۰	۱	۳,۳	۰	۰	۵	۱۶,۷	۲۴	۸۰	۳۲,۱۵	
۲	ارتقاء اعتبار، پرستیژ و نفوذ بین‌المللی	۰	۰	۱	۳,۳	۰	۰	۶	۲۰	۲۳	۷۶,۷	۳۱,۴۵	
۳	تقویت روند منطقه‌گرایی و تأثیرگذاری بر سیاست‌گذاری‌های کلان بین‌المللی	۰	۰	۰	۰	۱	۳,۳	۶	۲۰	۲۳	۷۶,۷	۳۱,۴۸	
۴	گسترش همکاری، حسن نیت و ثبات در تعاملات منطقه‌ای	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۶	۲۰	۲۴	۸۰	۳۲,۶۲	
۵	تنوع بخشی و شکستن انحصار در روابط خارجی	۰	۰	۱	۳,۳	۰	۰	۶	۲۰	۲۳	۷۶,۷	۳۱,۴۵	
۶	زمینه ورود و تعامل احتمالی اعضا با دیگر اتحادیه‌های قدرتمند جهانی	۰	۰	۰	۰	۲	۶,۷	۲۴	۸۰	۴	۱۳,۳	۱۸,۳۸	
۷	زمینه ائتلاف سازنده جهت مقابله با تحریم‌های قدرت‌های جهانی و بی‌اثر شدن رژیم تحریم‌ها	۰	۰	۱	۳,۳	۲	۶,۷	۲۴	۸۰	۳	۱۰	۱۷,۶۲	
۸	تقویت موازنه راهبردی	۰	۰	۰	۰	۱	۳,۳	۲۳	۷۶,۷	۶	۲۰	۲۰,۳۵	
۹	بهره‌برداری دیگر اعضای پیمان، از احتمال وقوع تنش میان کشورهای قوی‌تر پیمان با سایر بلوک‌های جهانی قدرت به نفع خود	۰	۰	۳	۱۰	۲۰	۶۶,۷	۶	۲۰	۱	۳,۳	۷,۰۲	

(Source: authors, extracted from regulatory questionnaire)

جدول ۲: نمونه آماری مؤلفه‌های امنیتی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

ردیف	پرسش‌ها (شاخص‌های ژئوپلیتیکی)	گویه‌ها (نظرات جامعه آماری)									
		کاملاً موافق		موافق		بدون نظر		مخالف		کاملاً مخالف	
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
۱	ایجاد موازنه نرم در برابر یک جانبه‌گرایی هژمونیک ابرقدرت برتر در عرصه نظام جهانی	۱۳,۳	۴	۷۶,۷	۲۳	۰	۰	۱۰	۳	۰	۰
۲	کاهش تهدیدات سخت‌افزاری و افزایش امنیت ژئوپلیتیکی و کم‌رنگ‌تر شدن تهدیدات مشترک علیه اعضا	۱۰	۳	۸۰	۲۴	۶,۷	۲	۳,۳	۱	۰	۰
۳	زمینه‌ای مناسب برای ایجاد نظام امنیت دسته جمعی منطقه‌ای	۷۶,۷	۲۳	۲۰	۶	۰	۰	۳,۳	۱	۰	۰
۴	تقویت مؤلفه‌های امنیت ملی اعضا، از طریق ایجاد خطاومشی منطقه‌ای بر سر انرژی، جهت همکاری‌های متقابل برای غلبه بر اختلافات	۷۳,۳	۲۲	۱۶,۷	۵	۳,۳	۱	۶,۷	۲	۰	۰
۵	گسترش همکاری‌های دوجانبه و نقطه عطف در مبارزه با مواد مخدر، تروریسم، بنیادگرایی، اعتمادسازی و توسعه همکاری‌ها بین اعضا	۷۰	۲۱	۲۰	۶	۰	۰	۱۰	۳	۰	۰
۶	پیگیری فعال‌تر رژیم‌های حقوقی و امنیتی از سوی اعضا، در راستای فراهم شدن شرایط مطلوب حل و فصل اختلافات مرزی و منطقه‌ای	۷۶,۷	۲۳	۲۰	۶	۰	۰	۳,۳	۱	۰	۰
۷	فعال‌تر شدن دیپلماسی تدبیر از سوی کشور عضو، جهت ممانعت از سرکوب حرکت‌های آزادی‌خواهانه در دیگر اعضای پیمان	۳,۳	۱	۸۰	۲۴	۳,۳	۱	۱۳,۳	۴	۰	۰
۸	به منزله حضور در بلوک‌های سیاسی-امنیتی جهان (شرق یا غرب) و داشتن تبعات سیاسی-امنیتی برای اعضا	۶,۷	۲	۷۶,۷	۲۳	۱۳,۳	۴	۳,۳	۱	۰	۰

(Source: authors, extracted from regulatory questionnaire)

جدول ۳: نمونه آماری مؤلفه‌های اقتصادی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

ردیف	پرسش‌ها (شاخص‌های ژئوپلیتیکی)	گویه‌ها (نظرات جامعه آماری)									
		کاملاً موافق		موافق		بدون نظر		مخالف		کاملاً مخالف	
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
۱	گسترش همکاری‌ها در بستر متنوعی از زمینه‌ها	۸۰	۲۴	۱۶,۷	۵	۳,۳	۱	۰	۰	۰	
۲	تقویت منافع اقتصادی اعضا و گره خوردن منافع اقتصادی آنها با بلوک‌های بزرگ اقتصادی	۲۰	۶	۷۶,۷	۲۳	۰	۰	۳,۳	۱	۰	
۳	تقویت دیپلماسی اقتصادی اعضا و تسهیل دسترسی به بازارهای خارجی و جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	۷۶,۷	۲۳	۲۰	۶	۰	۰	۳,۳	۱	۰	
۴	زمینه‌ساز ایجاد فرصت‌های اقتصادی در جهت افزایش همکاری دوجانبه و چندجانبه اعضای پیمان با کشور عضو	۸۰	۲۴	۱۳,۳	۴	۳,۳	۱	۳,۳	۱	۰	
۵	افزایش همکاری‌های مالی و بانکی اعضای پیمان با کشور عضو در جهت حمایت از پروژه‌های کلان اقتصادی آن	۱۶,۷	۵	۸۳,۳	۲۵	۰	۰	۰	۰	۰	
۶	فراهم شدن امکان سرمایه‌گذاری بیش‌تر و تقویت نفوذ اقتصادی عضو در دیگر اعضا و کشورهای منطقه از طریق کانال ارتباطی پیمان	۷۶,۷	۲۳	۲۰	۶	۰	۰	۳,۳	۱	۰	
۷	گسترش همکاری‌های دو و چندجانبه در حوزه انرژی و ایجاد زمینه مناسب جهت تشکیل ائتلاف‌های جدید در این خصوص	۱۶,۷	۵	۷۳,۳	۲۲	۳,۳	۱	۶,۶	۲	۰	
۸	گسترش و تعمیق همکاری در حوزه فن‌آوری‌های پیشرفته و رفع برخی از نیازمندی‌های تکنولوژیک عضو	۱۳,۳	۴	۷۶,۷	۲۳	۳,۳	۱	۶,۷	۲	۰	
۹	مانع از تصویب تحریم‌های جدید شورای امنیت و جلوگیری از اجماع جهانی و بی‌اثر کردن رژیم تحریم‌ها علیه اعضا	۶,۷	۲	۱۶,۷	۵	۶,۶	۲	۷۰	۲۱	۰	
۱۰	بهم پیوستگی اقتصاد اعضا و فراهم کردن زمینه وابستگی متقابل در تمامبعاد و پاسخ‌گو شدن کشورهای عضو در برابر امنیت جمعی مشترک	۲۰	۶	۷۰	۲۱	۶,۷	۲	۳,۳	۱	۰	
۱۱	مشارکت اعضا در مگا پروژه‌ها و گسترش ظرفیت خدمات فنی‌مهندسی آنها	۱۳,۳	۴	۸۳,۳	۲۵	۰	۰	۳,۳	۱	۰	

(Source: authors, extracted from regulatory questionnaire)

جدول ۴: نمونه آماری مؤلفه‌های تجاری عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

ردیف	پرسش‌ها (شاخص‌های ژئوپلیتیکی)	گویه‌ها (نظرات جامعه آماری)									
		کاملاً مخالف		مخالف		بدون نظر		موافق		کاملاً موافق	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۱	ارتقاء شاخص‌های توسعه اقتصادی اعضا در عرصه تجارت خارجی و افزایش اشتغال، درآمد و توان مالی آنها	۰	۰	۲	۶,۷	۲	۶,۷	۲۳	۷۶,۷	۳	۱۰
۲	بهره‌گیری از ظرفیت اقتصادی و تجاری اعضای پیشرفته پیمان در حوزه اقتصادی و بازار انرژی توسط عضو	۰	۰	۱	۳,۳	۱	۳,۳	۲۵	۸۳,۳	۳	۱۰
۳	یجاد روبه‌ای برای مبادله آزاد کالا و دستیابی به توافقاتی در زمینه اعطای تسهیلات و معافیت‌های مربوط به تعرفه‌های گمرکی برای عضو	۰	۰	۰	۰	۱	۳,۳	۲۵	۸۳,۳	۴	۱۳,۳
۴	تبادل هیئت‌های بازرگانی و گسترش و تعمیق همکاری‌های اقتصادی و سیاسی اعضا در عرصه روابط بین‌الملل	۰	۰	۰	۰	۱	۳,۳	۲۴	۸۰	۵	۱۶,۷
۵	دسترسی به یک بازار جایگزین بسیار بزرگ و بادوام جهت توسعه صادرات اعضای پیمان، بویژه در برابر بازارهای تحریمی	۰	۰	۲	۶,۷	۲	۶,۷	۲۳	۷۶,۷	۳	۱۰
۶	توسعه صنعت گردشگری میان اعضای پیمان	۰	۰	۱	۳,۳	۰	۰	۲۵	۸۳,۳	۴	۱۳,۳

جدول ۵: نمونه آماری مؤلفه‌های فرهنگی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

ردیف	پرسش‌ها (شاخص‌های ژئوپلیتیکی)	گویه‌ها (نظرات جامعه آماری)									
		کاملاً مخالف		مخالف		بدون نظر		موافق		کاملاً موافق	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۱	تقویت گروه کشورهای هم‌زبان و همگرایی و قرابت فرهنگی بین آنها	۰	۰	۲	۶,۷	۰	۰	۲۴	۸۰	۴	۱۳,۳
۲	خنثی کردن تبلیغات رسانه‌ای برای انزوای اعضا در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی و گسترش ارتباطات و همکاری آنها در سطح جهانی	۰	۰	۲	۶,۷	۴	۱۳,۳	۲۰	۶۶,۷	۴	۱۳,۳
۳	تشکیل تورسیم فرهنگی با اعضای پیمان که دارای قرابت فرهنگی و دینی با یکدیگرند	۰	۰	۱	۳,۳	۱	۳,۳	۲۴	۸۰	۴	۱۳,۳
۴	تقویت بحث گفت‌وگوی تمدن‌های مختلف و تسهیل در قرابت و شناخت تمدن‌ها در میان اعضا	۰	۰	۳	۱۰	۰	۰	۲۴	۸۰	۳	۱۰
۵	تقویت همکاری‌های دانشگاهی، آموزشی و فرهنگی گسترده‌تر و تبادل تجربیات در زمینه‌های مشترک و اشتغال جوانان	۰	۰	۱	۳,۳	۲	۶,۷	۲۴	۸۰	۳	۱۰
۶	برقراری همکاری‌های علمی، نظیر ایجاد قطب‌های علمی و مطالعاتی، همکاری‌های نانو تکنولوژی و غیره	۰	۰	۲	۶,۷	۱	۳,۳	۲۲	۷۳,۳	۵	۱۶,۷

(Source: authors, extracted from regulatory questionnaire)

جدول ۶: نمونه آماری مؤلفه‌های اجتماعی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

ردیف	پرسش‌ها (شاخص‌های ژئوپلیتیکی)	گویه‌ها (نظرات جامعه آماری)									
		کاملاً مخالف		مخالف		بدون نظر		موافق		کاملاً موافق	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۱	تأثیرگذاری بر تصمیمات سایر اعضا و ممانعت از اعمال سیاست‌های نامناسب توسط آن پیمان علیه گروه‌های دینی غیرمحابر و جریان‌های تکفیری	۱	۲,۳	۴	۱۳,۲	۱	۳,۳	۲۲	۷۳,۳	۲	۶,۷
۲	تضعیف رابطه علت و معلولی بین ادیان و تروریسم و پیش‌گیری از تندروی و رفتار ناشایست علیه ادیان کشورهای عضو در پیمان	۱	۳,۳	۲	۶,۷	۴	۱۳,۳	۲۲	۷۳,۳	۱	۳,۳

(Source: authors, extracted from regulatory questionnaire)

۵. تجزیه و تحلیل

تجزیه و تحلیل داده‌ها درخصوص فرضیه تحقیق با استفاده از روش آماری آزمون فریدمن، به‌منظور رتبه‌بندی سؤالات مربوط به شاخص‌های ژئوپلیتیکی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای و بررسی نظرات پاسخ‌گویان انجام پذیرفت.

۵-۱. ارزیابی فرضیه تحقیق براساس آزمون فریدمن

از آنجاکه سؤال تحقیق، یعنی «شاخص‌های ژئوپلیتیکی بر عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای چه تأثیری دارند؟» و فرضیه آن نیز این بود که «شاخص‌های ژئوپلیتیکی با درجات مختلف در جهت عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای بر مؤلفه‌های سیاسی، امنیتی، اقتصادی، تجاری، فرهنگی و اجتماعی تأثیر دارند». لذا با توجه به پرسش‌هایی (شاخص‌هایی) که با مشارکت متخصصان امر جمع‌آوری شده و پاسخ‌های جامعه آماری، مهم‌ترین شاخص‌های ژئوپلیتیکی مؤثر بر عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای بررسی و تحلیل می‌شود. از این‌رو، براساس جدول ۷ که معنی‌داری آماری را نشان می‌دهد و باید نتایج آن را ارزیابی کرد و در صورت «معنی‌دار بودن» آزمون فریدمن، می‌توان به تفسیر جدول میانگین رتبه‌ای پرداخت. در واقع سطح معنی‌داری، یعنی میزان خطایی که محقق در انجام پژوهش می‌تواند انجام دهد و حداکثر ۵ درصد است، ولی اگر کم‌تر از ۵ درصد باشد، بدین معناست که نظرات پاسخ‌گویان درخصوص آن شاخص جهت‌دار است. ضمن این‌که مقدار مجذور کای به‌دست آمده برابر با $60.1/0.92$ است، که در سطح خطای کم‌تر از ۱ درصد ($P < .01$) قرار دارد. درواقع، معنی‌دار بودن آزمون فریدمن، بدین مفهوم است که رتبه‌بندی شاخص‌های ژئوپلیتیکی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای از نظر پاسخ‌گویان بامعناست و نخبگان رتبه‌بندی متفاوتی از شاخص‌های ژئوپلیتیکی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای دارند. بنابراین در سطح اطمینان ۹۹ درصد فرض برابری

میزان اهمیت همه شاخص‌های ژئوپلیتیکی ۴۲ گانه رد می‌شود و نتیجه گرفته می‌شود که شاخص‌های ژئوپلیتیکی مورد آزمون با درجات متفاوت بر مؤلفه‌های سیاسی، امنیتی، اقتصادی، تجاری، فرهنگی و اجتماعی در جهت عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای مؤثر هستند.

جدول ۷: آزمون فریدمن انحراف استاندارد شاخص‌های ژئوپلیتیکی

Test Statistics ^a	
N (تعداد پاسخ‌گویان)	۳۰
Chi-Square (مجذور کای)	۶۰.۱/۰.۹۲
df (درجه آزادی)	۴۱
Asymp. Sig. (معنی‌داری آماری)	-.۰۰۰

a. Friedman Test

(Source: the authors, based on the results of the regulatory questionnaire)

۲-۵. تحلیل آماری

۲-۵-۱. تحلیل آماری مؤلفه‌های سیاسی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

با بررسی شاخص‌های ژئوپلیتیکی اثرگذار بر مؤلفه سیاسی، ضرورت دارد مؤلفه‌های سیاسی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای مورد مطالعه قرار گیرد. لذا، باتوجه به مسائل مطرح‌شده و براساس داده‌های کیفی یافته‌های تحقیق، می‌توان وضعیت رتبه‌بندی (میانگین رتبه‌ای) بااهمیت‌ترین و کم‌اهمیت‌ترین شاخص ژئوپلیتیکی مؤثر بر مؤلفه سیاسی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای را مطابق با آزمون فریدمن در جدول ۸ مشاهده کرد.

جدول ۸: رتبه‌بندی مؤلفه‌های سیاسی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

میانگین رتبه‌ای (Mean Rank)	شاخص‌های ژئوپلیتیکی
۳۲,۶۲	X4 گسترش همکاری، حسن‌نیت و ثبات در تعاملات منطقه‌ای
۳۲,۱۵	X1 تقویت جایگاه منطقه‌ای و جهانی
۳۱,۴۵	X2 ارتقاء اعتبار، پرستیژ و نفوذ بین‌المللی
۳۱,۳۸	X3 تقویت روند منطقه‌گرایی و تأثیرگذاری بر سیاست‌گذاری‌های کلان بین‌المللی
۳۱,۲۵	X5 تنوع بخشی و شکستن انحصار در روابط خارجی
۲۰,۳۵	X8 تقویت موازنه راهبردی
۱۸,۳۸	X6 زمینه ورود و تعامل احتمالی اعضا با دیگر اتحادیه‌های قدرتمند جهانی
۱۷,۶۲	X7 زمینه ائتلاف سازنده جهت مقابله با تحریم‌های قدرت‌های جهانی و بی‌اثر شدن رژیم تحریم‌ها
۷,۰۲	X9 بهره‌برداری دیگر اعضای پیمان، از احتمال وقوع تنش میان کشورهای قوی‌تر پیمان یا سایر بلوک‌های جهانی قدرت به نفع خود

(Source: authors, extracted from regulatory questionnaire)

باتوجه به نتایج آزمون فریدمن (جدول ۸)، این‌چنین به‌نظر می‌رسد که شاخص ژئوپلیتیکی «گسترش همکاری»

حسن‌نیت و ثبات در تعاملات منطقه‌ای» به‌عنوان بااهمیت‌ترین مؤلفه سیاسی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای محسوب می‌شود و در این میان، شاخص ژئوپلیتیکی «بهره‌برداری دیگر اعضای پیمان، از احتمال وقوع تنش میان کشورهای قوی‌تر پیمان با سایر بلوک‌های جهانی قدرت به‌نفع خود» نیز به‌عنوان کم‌اهمیت‌ترین مؤلفه سیاسی در انتهای جدول رتبه‌بندی قرار دارد.

۲-۵. تحلیل آماری مؤلفه‌های امنیتی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

با بررسی شاخص‌های ژئوپلیتیکی اثرگذار بر مؤلفه امنیتی، ضرورت دارد مؤلفه‌های امنیتی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای مورد مطالعه قرار گیرد. لذا، باتوجه به مسائل مطرح‌شده و براساس داده‌های کیفی یافته‌های تحقیق، می‌توان وضعیت رتبه‌بندی (میانگین رتبه‌ای) بااهمیت‌ترین و کم‌اهمیت‌ترین شاخص ژئوپلیتیکی مؤثر بر مؤلفه امنیتی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای را مطابق با آزمون فریدمن در جدول ۹ مشاهده کرد.

جدول ۹: رتبه‌بندی مؤلفه‌های امنیتی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

میانگین رتبه‌ای (Mean Rank)	شاخص‌های ژئوپلیتیکی
۳۱,۴۷	X3 زمینه‌ای مناسب برای ایجاد نظام امنیت دسته جمعی منطقه‌ای
۳۰,۹۷	X6 پیگیری فعال‌تر رژیم‌های حقوقی و امنیتی از سوی اعضا، در راستای فراهم شدن شرایط مطلوب حل و فصل اختلافات مرزی و منطقه‌ای
۲۹,۶۲	X4 تقویت مؤلفه‌های امنیت ملی اعضا، از طریق ایجاد خطومشی منطقه‌ای بر سر انرژی، جهت همکاری‌های متقابل برای غلبه بر اختلافات
۲۸,۹۰	X5 گسترش همکاری‌های دوجانبه و نقطه عطف در مبارزه با مواد مخدر، تروریسم، بنیادگرایی، اعتمادسازی و توسعه همکاری‌ها بین اعضا
۱۸,۰۳	X1 ایجاد موازنه نرم در برابر یک جانبه‌گرایی هژمونیک ابرقدرت برتر در عرصه نظام جهانی
۱۷,۵۷	X2 کاهش تهدیدات سخت‌افزاری و افزایش امنیت ژئوپلیتیکی و کم‌رنگ‌تر شدن تهدیدات مشترک علیه اعضا
۱۶,۳۰	X8 به منزله حضور در بلوک‌های سیاسی - امنیتی جهان (شرق یا غرب) و داشتن تبعات سیاسی - امنیتی برای اعضا
۱۴,۶۳	X7 فعال‌تر شدن دیپلماسی تدبیر از سوی کشور عضو، جهت ممانعت از سرکوب حرکت‌های آزادی‌خواهانه در دیگر اعضای پیمان

(Source: authors, extracted from regulatory questionnaire)

باتوجه به نتایج آزمون فریدمن (جدول ۹)، این چنین به‌نظر می‌رسد که شاخص ژئوپلیتیکی «زمینه‌ای مناسب برای ایجاد نظام امنیت دسته‌جمعی منطقه‌ای» به‌عنوان بااهمیت‌ترین مؤلفه امنیتی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای محسوب می‌شود و در این میان، شاخص ژئوپلیتیکی «فعال‌تر شدن دیپلماسی تدبیر از سوی کشور عضو، جهت ممانعت از سرکوب حرکت‌های آزادی‌خواهانه در دیگر اعضای پیمان» نیز به‌عنوان کم‌اهمیت‌ترین مؤلفه امنیتی در انتهای جدول رتبه‌بندی قرار دارد.

۳-۲-۵. تحلیل آماری مؤلفه‌های اقتصادی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

با بررسی شاخص‌های ژئوپلیتیکی اثرگذار بر مؤلفه اقتصادی، ضرورت دارد مؤلفه‌های اقتصادی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای مورد مطالعه قرار گیرد. لذا، باتوجه به مسائل مطرح‌شده و براساس داده‌های کیفی یافته‌های تحقیق، می‌توان وضعیت رتبه‌بندی (میانگین رتبه‌ای) بااهمیت‌ترین و کم‌اهمیت‌ترین شاخص ژئوپلیتیکی مؤثر بر مؤلفه اقتصادی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای را مطابق با آزمون فریدمن در جدول ۱۰ مشاهده کرد.

جدول ۱۰: رتبه‌بندی مؤلفه‌های اقتصادی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

میانگین رتبه‌ای (Mean Rank)	شاخص‌های ژئوپلیتیکی
۳۲,۴۲	X1 گسترش همکاری‌ها در بستر متنوعی از زمینه‌ها
۳۱,۶۲	X6 فراهم شدن امکان سرمایه‌گذاری بیش‌تر و تقویت نفوذ اقتصادی عضو در دیگر اعضا و کشورهای منطقه از طریق کانال ارتباطی پیمان
۳۱,۳۸	X4 زمینه‌ساز ایجاد فرصت‌های اقتصادی در جهت افزایش همکاری دوجانبه و چندجانبه اعضای پیمان با کشور عضو
۳۱,۳۳	X3 تقویت دیپلماسی اقتصادی اعضا و تسهیل دسترسی به بازارهای خارجی و جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۲۰,۴۰	X5 افزایش همکاری‌های مالی و بانکی اعضای پیمان با کشور عضو در جهت حمایت از پروژه‌های کلان اقتصادی آن
۲۰,۱۰	X2 تقویت منافع اقتصادی اعضا و گره خوردن منافع اقتصادی آنها با بلوک‌های بزرگ اقتصادی
۱۹,۲۰	X10 بهم پیوستگی اقتصاد اعضا و فراهم کردن زمینه وابستگی متقابل در تمام ابعاد و پاسخ‌گو شدن کشورهای عضو در برابر امنیت جمعی مشترک
۱۹,۱۰	X11 مشارکت اعضا در مگا پروژه‌ها و گسترش ظرفیت خدمات فنی و مهندسی آنها
۱۸,۷۵	X7 گسترش همکاری‌های دو و چندجانبه در حوزه انرژی و ایجاد زمینه مناسب جهت تشکیل ائتلاف‌های جدید در این خصوص
۱۸,۰۵	X8 گسترش و تعمیق همکاری در حوزه فن‌آوری‌های پیشرفته و رفع برخی از نیازمندی‌های تکنولوژیک عضو
۶,۵۰	X9 مانع از تصویب تحریم‌های جدید شورای امنیت و جلوگیری از اجماع جهانی و بی‌اثر کردن رژیم تحریم‌ها علیه اعضا

(Source: authors, extracted from regulatory questionnaire)

باتوجه به نتایج آزمون فریدمن (جدول ۱۰)، این چنین به نظر می‌رسد که شاخص ژئوپلیتیکی «گسترش همکاری‌ها در بستر متنوعی از زمینه‌ها» به‌عنوان بااهمیت‌ترین مؤلفه اقتصادی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای محسوب می‌شود و در این میان، شاخص ژئوپلیتیکی «مانع از تصویب تحریم‌های جدید شورای امنیت و جلوگیری از اجماع جهانی و بی‌اثر کردن رژیم تحریم‌ها علیه اعضا» نیز به‌عنوان کم‌اهمیت‌ترین مؤلفه اقتصادی در انتهای جدول رتبه‌بندی قرار دارد.

۴-۲-۵. تحلیل آماری مؤلفه‌های تجاری عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

با بررسی شاخص‌های ژئوپلیتیکی اثرگذار بر مؤلفه تجاری، ضرورت دارد مؤلفه‌های تجاری عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای مورد مطالعه قرار گیرد. لذا، باتوجه به مسائل مطرح‌شده و براساس داده‌های کیفی یافته‌های تحقیق، می‌توان وضعیت رتبه‌بندی (میانگین رتبه‌ای) بااهمیت‌ترین و کم‌اهمیت‌ترین شاخص ژئوپلیتیکی مؤثر بر مؤلفه تجاری عضویت

در پیمان‌های منطقه‌ای را مطابق با آزمون فریدمن در جدول ۱۱ مشاهده کرد.

جدول ۱۱: رتبه‌بندی مؤلفه‌های تجاری عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

میانگین رتبه‌ای (Mean Rank)	شاخص‌های ژئوپلیتیکی
۱۹,۸۲	X4 تبادل هیئت‌های بازرگانی و گسترش و تعمیق همکاری‌های اقتصادی و سیاسی اعضا در عرصه روابط بین‌الملل
۱۹,۰۵	X6 توسعه صنعت گردشگری میان اعضای پیمان
۱۹,۰۰	X3 ایجاد روبه‌ای برای مبادله آزاد کالا و دستیابی به توافقاتی در زمینه اعطای تسهیلات و معافیت‌های مربوط به تعرفه‌های گمرکی برای عضو
۱۸,۱۰	X2 بهره‌گیری از ظرفیت اقتصادی و تجاری اعضای پیشرفته پیمان در حوزه اقتصادی و بازار انرژی توسط عضو
۱۶,۸۵	X5 دسترسی به یک بازار جایگزین بسیار بزرگ و بادوام جهت توسعه صادرات اعضای پیمان، بویژه در برابر بازارهای تحریمی
۱۶,۷۷	X1 ارتقاء شاخص‌های توسعه اقتصادی اعضا در عرصه تجارت خارجی و افزایش اشتغال، درآمد و توان مالی آنها

(Source: authors, extracted from regulatory questionnaire)

باتوجه به نتایج آزمون فریدمن (جدول ۱۱)، این چنین به نظر می‌رسد که شاخص ژئوپلیتیکی «تبادل هیئت‌های بازرگانی و گسترش و تعمیق همکاری‌های اقتصادی و سیاسی اعضا در عرصه روابط بین‌الملل» به‌عنوان بااهمیت‌ترین مؤلفه تجاری عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای محسوب می‌شود و در این میان، شاخص ژئوپلیتیکی «ارتقای شاخص‌های توسعه اقتصادی اعضا در عرصه تجارت خارجی و افزایش اشتغال، درآمد و توان مالی آنها» نیز به‌عنوان کم‌اهمیت‌ترین مؤلفه تجاری در انتهای جدول رتبه‌بندی قرار دارد.

۵-۲-۵. تحلیل آماری مؤلفه‌های فرهنگی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

با بررسی شاخص‌های ژئوپلیتیکی اثرگذار بر مؤلفه فرهنگی، ضرورت دارد مؤلفه‌های فرهنگی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای مورد مطالعه قرار گیرد. لذا، باتوجه به مسائل مطرح‌شده و براساس داده‌های کیفی یافته‌های تحقیق، می‌توان وضعیت رتبه‌بندی (میانگین رتبه‌ای) بااهمیت‌ترین و کم‌اهمیت‌ترین شاخص ژئوپلیتیکی مؤثر بر مؤلفه فرهنگی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای را مطابق با آزمون فریدمن در جدول (۱۲) مشاهده کرد.

جدول ۱۲: رتبه‌بندی مؤلفه‌های فرهنگی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

میانگین رتبه‌ای (Mean Rank)	شاخص‌های ژئوپلیتیکی
۱۸,۶۳	X3 تشکیل تورسم فرهنگی با اعضای پیمان که دارای قرابت فرهنگی و دینی با یکدیگرند
۱۸,۴۲	X1 تقویت گروه کشورهای هم‌زبان و هم‌گرایی و قرابت فرهنگی بین آنها
۱۸,۴۰	X6 برقراری همکاری‌های علمی، نظیر ایجاد قطب‌های علمی و مطالعاتی، همکاری‌های نانو تکنولوژی و غیره
۱۷,۶۰	X5 تقویت همکاری‌های دانشگاهی، آموزشی و فرهنگی گسترده‌تر و تبادل تجربیات در زمینه‌های مشترک و اشتغال جوانان
۱۶,۹۰	X4 تقویت بحث گفت‌وگوی تمدن‌های مختلف و تسهیل در قرابت و شناخت تمدن‌ها در میان اعضا
۱۶,۵۰	X2 خنثی کردن تبلیغات رسانه‌ای برای انزوای اعضا در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی و گسترش ارتباطات و همکاری آنها در سطح جهانی

(Source: authors, extracted from regulatory questionnaire)

باتوجه به نتایج آزمون فریدمن (جدول ۱۲)، این چنین به نظر می‌رسد که شاخص ژئوپلیتیکی «تشکیل تورسم فرهنگی با اعضای پیمان که دارای قرابت فرهنگی و دینی با یکدیگرند» به‌عنوان بااهمیت‌ترین مؤلفه فرهنگی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای محسوب می‌شود و در این میان، شاخص ژئوپلیتیکی «خنثی کردن تبلیغات رسانه‌ای برای انزوای اعضا در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی و گسترش ارتباطات و همکاری آنها در سطح جهانی» نیز به‌عنوان کم‌اهمیت‌ترین مؤلفه فرهنگی در انتهای جدول رتبه‌بندی قرار دارد.

۶-۲-۵. تحلیل آماری مؤلفه‌های اجتماعی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

با بررسی شاخص‌های ژئوپلیتیکی اثرگذار بر مؤلفه اجتماعی، ضرورت دارد مؤلفه‌های فرهنگی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای مورد مطالعه قرار گیرد. لذا، باتوجه به مسائل مطرح‌شده و براساس داده‌های کیفی یافته‌های تحقیق، می‌توان وضعیت رتبه‌بندی (میانگین رتبه‌ای) بااهمیت‌ترین و کم‌اهمیت‌ترین شاخص ژئوپلیتیکی مؤثر بر مؤلفه اجتماعی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای را مطابق با آزمون فریدمن در جدول ۱۳ مشاهده کرد.

جدول ۱۳: رتبه‌بندی مؤلفه‌های اجتماعی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

میانگین رتبه‌ای (Mean Rank)	شاخص‌های ژئوپلیتیکی
۱۴,۴۵	X1 تأثیرگذاری بر تصمیمات سایر اعضا و ممانعت از اعمال سیاست‌های نامناسب توسط آن پیمان علیه گروه‌های دینی غیرمحراب و جریان‌های تکفیری
۱۳,۹۷	X2 تضعیف رابطه علت و معلولی بین ادیان و تروریسم و پیش‌گیری از تندروی و رفتار ناشایست علیه ادیان کشورهای عضو در پیمان

(Source: authors, extracted from regulatory questionnaire)

باتوجه به نتایج آزمون فریدمن (جدول ۱۳)، این چنین به نظر می‌رسد که شاخص ژئوپلیتیکی «تأثیرگذاری بر تصمیمات سایر اعضا و ممانعت از اعمال سیاست‌های نامناسب توسط آن پیمان علیه گروه‌های دینی غیرمحراب و جریان‌های تکفیری» به‌عنوان بااهمیت‌ترین مؤلفه اجتماعی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای محسوب می‌شود و در این میان،

شاخص ژئوپلیتیکی «تضعیف رابطه علت و معلولی بین ادیان و تروریسم و پیش‌گیری از تندروری و رفتار ناشایست علیه ادیان کشورهای عضو در پیمان» نیز به‌عنوان کم‌اهمیت‌ترین مؤلفه اجتماعی در انتهای جدول رتبه‌بندی قرار دارد. همچنین بررسی نتایج جدول‌های ۸ تا ۱۳ نشان می‌دهد که، براساس مقادیر شاخص‌ها، می‌توان پُراهمیت‌ترین و کم‌اهمیت‌ترین شاخص ژئوپلیتیکی مؤثر بر عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای را به‌ترتیب مشاهده کرد. از این‌رو، مقایسه میانگین رتبه‌ها نشان می‌دهد که بالاترین میانگین رتبه‌ای (۳۲/۶۲) به شاخص «مؤلفه سیاسی X4- گسترش همکاری، حسن‌نیت و ثبات در تعاملات منطقه‌ای و تقویت چهره مثبت و دوستانه کشور عضو» اختصاص دارد و بدین معناست که مهم‌ترین شاخص مؤلفه‌های سیاسی، امنیتی، اقتصادی، تجاری، فرهنگی و اجتماعی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای، از نظر پاسخ‌گویان شاخص فوق است. بعد از شاخص مذکور، مهم‌ترین شاخص‌ها به‌ترتیب، شامل: «مؤلفه اقتصادی X1- گسترش همکاری‌ها در بستر متنوعی از زمینه‌ها»، «مؤلفه سیاسی X1- تقویت جایگاه منطقه‌ای و جهانی کشور عضو و کمک به بهبود همکاری‌های منطقه‌ای و جهانی برای حفاظت از منافع ملی آن»، «مؤلفه اقتصادی X6- فراهم شدن امکان سرمایه‌گذاری بیشتر و تقویت نفوذ اقتصادی کشور عضو در دیگر اعضا و کشورهای منطقه از طریق کانال ارتباطی پیمان»، ... و کم‌اهمیت‌ترین شاخص‌ها، مربوط به شاخص «مؤلفه سیاسی X9- بهره‌برداری دیگر اعضای پیمان، از احتمال وقوع تنش میان کشورهای قوی‌تر پیمان با سایر بلوک‌های جهانی قدرت به نفع خود» و سپس «مؤلفه اقتصادی X9- مانع از تصویب تحریم‌های جدید شورای امنیت و جلوگیری از اجماع جهانی و بی‌اثر کردن رژیم تحریم‌ها علیه کشورهای عضو» با کم‌ترین میانگین رتبه‌ای (۶/۵۰) است، که در انتهای اهمیت قرار دارند.

جدول ۱۴: جمع‌بندی پُراهمیت‌ترین و کم‌اهمیت‌ترین شاخص‌های ژئوپلیتیکی مؤثر بر عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای

میانگین رتبه‌ای (Mean Rank)	شاخص‌های ژئوپلیتیکی
۳۲,۶۲	مؤلفه سیاسی X4- گسترش همکاری، حسن‌نیت و ثبات در تعاملات منطقه‌ای و تقویت چهره مثبت و دوستانه کشور عضو
۳۲,۴۲	مؤلفه اقتصادی X1- گسترش همکاری‌ها در بستر متنوعی از زمینه‌ها
۳۲,۱۵	مؤلفه سیاسی X1- تقویت جایگاه منطقه‌ای و جهانی کشور عضو و کمک به بهبود همکاری‌های منطقه‌ای و جهانی برای حفاظت از منافع ملی آن
۳۱,۶۲	مؤلفه اقتصادی X6- فراهم شدن امکان سرمایه‌گذاری بیشتر و تقویت نفوذ اقتصادی کشور عضو در دیگر اعضا و کشورهای منطقه از طریق کانال ارتباطی پیمان
.	.
.	.
۷,۰۲	مؤلفه سیاسی X9- بهره‌برداری دیگر اعضای پیمان، از احتمال وقوع تنش میان کشورهای قوی‌تر پیمان با سایر بلوک‌های جهانی قدرت به نفع خود
۶,۵۰	مؤلفه اقتصادی X9- مانع از تصویب تحریم‌های جدید شورای امنیت و جلوگیری از اجماع جهانی و بی‌اثر کردن رژیم تحریم‌ها علیه کشورهای عضو

(Source: authors, extracted from regulatory questionnaire)

بنابراین، به نظر می‌رسد با بررسی و ارزیابی شاخص‌های ژئوپلیتیکی مؤلفه‌های مختلف، می‌توان به اثرگذاری مؤلفه‌های سیاسی و اقتصادی بیش از سایر مؤلفه‌ها بر عضویت کشورها در پیمان‌های منطقه‌ای تأکید کرد، زیرا باعث افزایش وزن ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی کشورها و اثربخشی بیشتر آن‌ها در راستای منافع ملی به‌عنوان بازیگران مؤثر در سطوح جهانی و منطقه‌ای می‌شود.

از منظر سیاسی، با توجه به روند افول هژمونی ابرقدرت برتر جهانی و گذار به سمت چندقطبی و فرصت ساختاری ایجادشده در ساختار نظام بین‌الملل در سطح جهانی و منطقه‌ای، کشورها می‌توانند با عضویت کامل در پیمان‌های منطقه‌ای، ضمن تداوم مخالفت با هژمون برتر، به تضمین امنیت خود بپردازند و از انزوای بین‌المللی خود جلوگیری کنند. همچنین اعضا براساس منطق همگرایی منطقه‌ای، می‌توانند با استفاده از این فرصت ساختاری و با توجه به درگیری و مشکلات متعددی که ابرقدرت برتر با آن روبه‌روست، به دنبال تقویت نقش رهبری خود در معادلات منطقه برآیند و به نوعی هژمون‌گرایی اقدام کنند [۲۶]. یعنی کشورها برای ایستادگی در برابر هژمونی یک جانبه‌گرایی قدرت‌های برتر جهانی، راهبردهای مختلفی را در بوتۀ آزمایش نهاده‌اند که در ابعاد مختلف، توفیقات قابل توجهی را در پی داشته است. یکی از این راهبردها، ائتلاف با قدرت‌های بزرگ منطقه‌ای و بین‌المللی برای ایجاد توازن قوا در برابر سلطۀ قدرت برتر جهانی است. ضمن این‌که، قرابت محیط امنیتی هر کشور با محیط امنیتی همسایگان و وجود دغدغه‌های مشترک پیرامون تهدیدات ناشی از تروریسم، جدایی‌طلبی و ... بستر فراخی را برای توسعه تعاملات امنیتی در زیر چتر پیمان‌های منطقه‌ای فرا روی اعضا می‌گستراند، که استفاده از فرصت‌های آن، ضمن بالابردن ضریب امنیت کل منطقه، کمک شایانی به تأمین منافع و امنیت ملی یکایک دول عضو خواهد کرد [۲۷]. افزون بر آن، ثبات و امنیت منطقه‌ای و افزایش قدرت چانه‌زنی کشورها در پهنۀ جهانی و بین‌المللی نیز از دلایل غیراقتصادی آن‌ها برای عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای است، که عمدتاً علیه تهدیدات منطقه‌ای قدرت‌های برتر جهت‌گیری شده است. لذا نیاز کشورها به حفظ امنیت در مقابل تهدیدهای خارجی، پیوستن آن‌ها به پیمان‌های منطقه‌ای توجیه می‌کند. اگرچه، این امر مانع برخورداری آن‌ها از امتیازات دیگر (منافع اقتصادی، سیاسی، تجاری، فرهنگی، ...) از پیوستن به یک اتحاد منطقه‌ای نمی‌شود، این عضویت می‌تواند در نهایت به کاهش توان و نفوذ قدرت‌های جهانی و فرامنطقه‌ای در منطقه آن‌ها منجر شود [۲۸].

از منظر اقتصادی نیز، مجموعه کشورهای عضو با داشتن منابع عظیم طبیعی و ظرفیت انسانی، می‌توانند نقش بسیار مؤثری را در مدیریت اقتصادی دنیا بر عهده بگیرند و باعث افزایش ثروت، رفاه و قدرت کشورها در راستای منافع ملی آن‌ها به‌عنوان بازیگران اثرگذار در سطوح جهانی و منطقه‌ای شوند [۲۹].

۶. نتیجه‌گیری

در هزاره سوم، آهنگ جهانی شدن پُرشتاب‌تر از گذشته است و اقتصادهای ملی برای ماندن و آمادگی در میدان رقابت جهانی، به‌طور شتاب‌آلودی به گروه‌بندی‌های اقتصادی روی آورده‌اند، زیرا کشورها به‌تنهایی همه عوامل تولید را در اختیار ندارند و تلاش می‌کنند با تکمیل پیمان‌های منطقه‌ای موجب رونق اقتصادی خود و تکمیل چرخه تولید در یک منطقه جغرافیایی شوند. از این رو، پیمان‌های منطقه‌ای، به‌عنوان کانال‌های ارتباطی میان کشورها، نقش حیاتی در روابط منطقه‌ای ایفا می‌کنند و راهی برای دستیابی به منافع راهبردی کشورها هستند، که بر پایه اهداف و منافع مشترک کار می‌کنند. در عین حال، با نگاهی به شاخص‌های ژئوپلیتیکی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای، به‌عنوان ابزارهای مهم که نقش اساسی و تعیین‌کننده در همگرایی و معادلات منطقه‌ای ایفا می‌کند و ژئوپلیتیک منطقه تأثیر بسزایی از این عضویت می‌پذیرد؛ شاهد نوساناتی بسیار ناشی از تأثیرگذاری شاخص‌های ژئوپلیتیکی «سیاسی، امنیتی، اقتصادی، تجاری، فرهنگی و اجتماعی» در تعاملات منطقه‌ای هستیم.

پژوهش حاضر، با عنوان «بررسی و تحلیل تأثیر شاخص‌های ژئوپلیتیکی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای» مورد تحلیل قرار گرفته است. در این راستا، سؤال تحقیق، یعنی «شاخص‌های ژئوپلیتیکی بر عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای چه تأثیری دارند؟» مورد ارزیابی و تحلیل قرار گرفته است.

نتایج ارزیابی رتبه‌بندی شاخص‌های ژئوپلیتیکی عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای نشان داد، که باتوجه به معنی‌دار بودن نظرات جامعه آماری در سطح خطای کم‌تر از ۱ درصد و سطح اطمینان ۹۹ درصد، فرض برابری میزان اهمیت همه شاخص‌های ژئوپلیتیکی رد می‌شود. در نتیجه شاخص‌های ژئوپلیتیکی مورد آزمون با درجات متفاوت بر مؤلفه‌های سیاسی، امنیتی، اقتصادی، تجاری، فرهنگی و اجتماعی در جهت عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای مؤثرند.

همچنین یافته‌های تحقیق حاصل مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی، حاکی از آن است که، شاخص‌های ژئوپلیتیکی «گسترش همکاری، حسن نیت و ثبات در تعاملات منطقه‌ای و تقویت چهره مثبت و دوستانه کشور عضو»؛ «گسترش همکاری‌ها در بستر متنوعی از زمینه‌ها»؛ «تقویت جایگاه منطقه‌ای و جهانی کشور عضو و کمک به بهبود همکاری‌های منطقه‌ای و جهانی برای حفاظت از منافع ملی آن»؛ و «فراهم شدن امکان سرمایه‌گذاری بیشتر و تقویت نفوذ اقتصادی کشور عضو در دیگر اعضا و کشورهای منطقه از طریق کانال ارتباطی پیمان»، از اصلی‌ترین و مهم‌ترین شاخص‌های ژئوپلیتیکی اثرگذار بر عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای محسوب می‌شود. ضمن این‌که، شاخص‌های ژئوپلیتیکی «بهره‌برداری دیگر اعضای پیمان، از احتمال وقوع تنش میان کشورهای قوی‌تر پیمان با سایر بلوک‌های جهانی قدرت به نفع خود» و «مانع از تصویب تحریم‌های جدید شورای امنیت و جلوگیری از اجماع جهانی و بی‌اثر کردن رژیم تحریم‌ها علیه کشورهای عضو»، نیز تأثیرات قابل ملاحظه‌ای بر عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای نداشته است.

۷. پیشنهادات**الف) پیشنهادات کاربردی، در راستای تأثیر شاخص ژئوپلیتیکی بر عضویت کشورها در پیمان‌های منطقه‌ای:**

۱. ایجاد بسترهای مناسب برای افزایش تولید ناخالص داخلی، می‌تواند بر گسترش روابط متقابل مؤثر باشد، که از جمله، می‌توان به حمایت از تولیدات داخلی و جذب سرمایه‌های داخلی و خارجی اشاره کرد.
۲. به دلیل منافع مشترک استراتژیک، ژئواکونومیک و ... میان کشور عضو و عناصر قدرتمند پیمان، افزایش موافقت‌نامه‌های همکاری اقتصادی - منطقه‌ای، می‌تواند حجم جریان تجارت دوجانبه با شرکای تجاری منتخب را افزایش دهد.
۳. توسعه و افزایش نمایشگاه‌های بین‌المللی در زمینه‌های مختلف، توسط کشور عضو در داخل، می‌تواند زمینه‌ها را برای شناساندن سایر پتانسیل‌های تجاری با کشورهای عضو پیمان بسیار سودمند کند.

ب) پیشنهادهای پژوهشی، مورد توجه مسئولان و استراتژیست‌های کشور خواهان عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای:

۱. تبیین جغرافیای استراتژیک اعضای پیمان و تأثیرات آن بر قدرت منطقه‌ای کشور عضو.
۲. تبیین نقش رویکردهای قدرت‌های برتر جهانی در منطقه، بر روابط کشور عضو و اعضای پیمان.
۳. تبیین تأثیرات بحران‌های امنیتی، بر روابط کشور عضو و اعضای پیمان.
۴. تبیین موانع موجود در راستای صادرات غیرنفتی به کشورهای عضو پیمان.

قدردانی

این مقاله مستخرج از رساله دکتری با عنوان «تحلیل پیامدهای ژئوپلیتیکی عضویت در پیمان‌های جهانی (مطالعه موردی ایران در شانگهای)» در دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم و تحقیقات تهران است و نویسندگان لازم می‌دانند تا از حمایت‌های معاونت پژوهش و فناوری این دانشگاه کمال تشکر و قدردانی را داشته باشند.

تأییدیه‌های اخلاقی، تعارض منافع

موردی توسط نویسندگان گزارش نشده است.

سهم نویسندگان در مقاله

نویسنده اول ۴۰ درصد، نویسنده دوم ۳۰ درصد، نویسنده سوم ۱۵ درصد و نویسنده چهارم ۱۵ درصد.

منابع مالی، حمایت‌ها

موردی توسط نویسندگان گزارش نشده است.

References

1. Russett, B, Oneal, JR, Davis, DR, International Organization, 1998; 3: 442.
2. Akhwan Kazemi, B, The role of regional organizations in the sustainability of member countries' security - a look at the Economic Cooperation Organization (ECO), Political-Economic Information, 2004; 209 and 210: 164-173 [In Persian].
3. Mirzaei, M, Economic Cooperation Organization (ECO) in evolution and development, Central Asia and Caucasus Studies Quarterly, 2006; 53: 121-158 [In Persian].
4. Naghibzadeh, A, Iran, the focus of Several Regional Subsystems, Central Eurasian Studies Quarterly, 2009; 2, Issue 5: 141 [In Persian].
5. Omidi, A, The effect of geopolitics on the decline of eco-convergence and the growth of A.S.A., Geopolitics Quarterly, April 2006; 2, Issue 3: 125 [In Persian].
6. Ezzati, E, Geopolitics in the 21st Century, 5th edition, SAMT Publications, 2013: 7 [In Persian].
7. Kazemi, AA, Convergence theory in international relations, Ghoumes Publication, 1991: 103 [In Persian].
8. Hafeznia, MR, Mokhtari-Hshi, H, Ruknuddin Iftikhari, A, Investigating the challenges of political geography in regional convergence; A case study of the Economic Cooperation Organization (ECO), Geopolitics Quarterly, 2012; 8, Issue 1: 7 [In Persian].
9. Brenner, N, Jessop, B, Jones, M, MacLeod, G (eds.), State/Space a Reader, Oxford: Blackwell Publications, 2003: 261.
10. Mojtahedzadeh, P, Political Geography and Geographical Politics, first edition, SAMAT Publications, 2002: 21, 204 [In Persian].
11. Dennis, DJ, Yusof, ZA, Developing Indicators of ASEAN Integration-A Preliminary Survey for a Roadmap, 2003: 1-8, available at: http://www.ausaid.gov.au/publications/pubout.cfm?ID=3082_6586_6994_2657_9229.
12. Yaqoubi, S, Ezzati, E, Romina, E, Explaining the pattern of regional convergence; Case: South West Asia, Geographical Quarterly of the land, Autumn 2019; 16, Issue 63: 80 [In Persian].
13. Hafeznia, MR, Kaviani Rad, M, New Horizons in Political Geography, first edition, SAMAT Publications, 2004: 58 [In Persian].

14. Hafeznia, MR, Lesson booklet of Geopolitical Regions of the Peripheral Zone of Iran, Doctoral Course in Political Geography, Tehran Science and Research Unit, Islamic Azad University, Winter 2020: 6 [In Persian].
15. Linn, J, Pidufala, O, The Experience with Regional Economic Cooperation Organizations: Lessons for Central Asia. Working Paper 4. Washington, DC: Wolfensohn Center at Brookings Institution, October 2008: 4.
16. Booth, K, Alliances, chapter nine of the book Contemporary Strategy: Theories and Policies, written by John Bayliss and others, second edition, translated by Houshman Mirfakhrai, Tehran: Bureau of Political and International Studies, 1990: 237-242 [In Persian].
17. Zakarian Amiri, M, The process of European unification, research quarterly of Imam Sadiq University, Summer 2008; Issue 10: 87 [In Persian].
18. Mirian, M, Ghadiri, G, Region Pacts (ASEA), the third international conference on modern researches in management, economics and humanities, Batumi, Georgia, 5 June 2016: 1-13, available at: <https://civilica.com/doc/549549> [In Persian].
19. Mehkoui, H, Bavir, H, The role of regional organizations in reducing regional challenges; A case study of the Economic Cooperation Organization (ECO), Quarterly Journal of International Organizations, Summer 2019; 2, Issue 7: 137-161 [In Persian].
20. Yazdan-Panah Dero, K, An analysis on the geopolitics of the Shanghai Regional Union, a new power block in the world: with an emphasis on the prospect of Iran's permanent membership in it, thesis Ph.D in political geography, Faculty of Literature, Humanities and Social Sciences, Science and Research Unit Tehran, Islamic Azad University, 2009: 1 [In Persian].
21. Brummer, M, Shanghai Cooperation Organization and Iran; A powerful and full-fledged union, Journal of International Affairs, Spring and Summer 2007; 60, Issue 2: 185-198, available at: <https://www.jstor.org/stable/24357978>
22. Aghajari, MJ, Rostamifar, SS, SAARC and its impact on regionalism, Research paper of International Relations, March 2012; 5, Issue 20: 25-26, 30-31 [In Persian].
23. Hafeznia, MR, Principles and Concepts of Geopolitics, first edition, Mashhad: Papli Publications, 2006: 37 [In Persian].
24. Chowdhury, MR, The Economic Integration of SAARC, American Chronicle

- [Internet]. 30 July 2007, available at: <http://www.americanchronicle.com>.
25. Anonymous, The role of extraterritorial intervening powers [Internet]. 2021, available at: <http://www.greaterkashmir.com>.
26. HajiYousefi, AM, Alvand, MS, Iran and the Shanghai Cooperation Organization; Hegemony and Anti-Hegemony, Journal of Political Science, 2008; 3, Issue 2: 189 [In Persian].
27. Saeedi, RA, Ghafouri, M, The position of the Shanghai Cooperation Organization in the field of Asian convergence and its opportunities and challenges for the Islamic Republic of Iran, Political and International Approaches Quarterly, Summer 2009; 18: 103
28. Watson, G, Shanghai Cooperation Organization; Security in Iran in the 21st Century, translated by Fatemeh Soltani, Central Asia and Caucasus Studies, 2006; 15, Issue 55: 162 [In Persian].
29. Koolaei, E, NATO and Central Asia Security, Middle East Studies Quarterly, 2005; Issue 3: 118 [In Persian].